

SZAVAKBA ÖLTÖZÖTT LÁTÁSMÓD

Feljegyzések György Attila prózájáról

MARCSEK GYÖRGY

György Attila (1971) erdélyi író, újságíró szépirodalmi munkásságát eddig 5 kötet jelzi. Ezekből a szövegekből egy tematikailag és poétikailag is sokszínű írásművészet bontakozik ki, melyet számos vissza-visszatérő motívum és téma tesz jellegzetessé. Első kötete *Ki olyan, mint a Sárkány?* címmel jelent meg 1995-ben (Kájoni Könyvkiadó, Csíkszereda), s csaknem bizonyos, hogy nem szövegeinek minősége miatt került el a kritika figyelmét. E nehezen beszerezhető kis könyv rövid novellák és karcolatok gyűjteménye, s több, a szerző későbbi művei alapján zsákutcának tekinthető irányvonal mellett bemutatkoznak benne olyan szövegalkotási módok és elbeszélői magatartásformák, melyek György Attila legutóbbi köteteiben is fellelhetőek. A novellák egy csoportja a címhez kapcsolódóan a sárkány misztikus alakja köré szerveződik, ám ezt és a jelzőkben sokszor tobzódó, díszes prózanyelvet leszámítva nincs több közös pontjuk. Akár a címben feltett kérdésre keresett válaszokként is tekinthetünk ezekre a rövid írásokra: van, ahol a választ titkoszatos, misztikus hangulatú novellában kapjuk meg, melyben az elbeszélő a sárkánnyal kapcsolatos tapasztalatot belső utazásként meséli el (*Kezdetben*), máshol e találkozás szellemi és fizikai sikon egyszerre zajló küzdelemmé alakul, és ez a már említett jelzők és metaforák burjánzásával kiegészülve egészen ezoterikus hangulatot kölcsönöz a szövegnek (*A sárkány, aki hozta a Fényt, A győzelem*). Ám a sárkány-ciklust lezáró írás (*Gyakorlati tanácsok és útmutatások a Sárkány legyőzéséhez*) és az azt követő rövid „kérdőív” (*A Sárkány természetrajza*) iróniája teljes mértékben relativizálja az említett novellák értelmezését, feloldja a kissé komor hangulatot, és a szerző humorérzékéről tesz tanúbizonyságot. Nem egyedülként a kötetben, hiszen az első novellában (*Királyfi, séta közben és egyébként is*) már szintén a humor bizonyul a metafiktiiv, cselekményében redukált elbeszélés mentőövének: „*Megy a királyfi az úton, megy hazafele, közeledik az otthon, és otthon a kutyá, zsebében (nem a zoknis, a másik zsebében) ott dudorodik a főtt csont, és már szinte tudja, hogy mégsem fogja megírni ezt sem, ezeket sem, mint annyi mást. Még egy kicsit gondolkodik, na nem, nem céltudatosan, csak úgy, ahogyan szokás, már haza is ér, tesz-vesz, zsórtólódik a kutyával, tévét néz, olvas, eltelik a nap, aztán valamikor éjjel után mégiscsak golyóstollat ragad, és megírja ezt is, mint annyi mást.*” (13.) Mindezek mellett a kötet szinte összes novellájában lelhetünk György Attila későbbi szövegeiben is fel-felbukkanó, sőt azok poétikai-tematikai sajátosságait meghatározó jegyeket. Ilyen a szerelem, a férfi és a nő közötti kapcsolat mítikus gyökerei, a szenvedély és a belőle eredő fájdalom, mely ellenáll, sőt időnként felülkerekedik az elbeszélői magatartást átható humoron és az irónián is (*Zsákutca, Kései virágének*).

Szintén előremutató, ígéretes és a kötet talán legizgalmasabb novellája *A tribunus utolsó éjszakája*, mely furcsa, kicsavart mese és a Szent György legenda új értelmezését adó írás egyben. Az újraértés elindítója az elbeszélő személye, aki György lovag maga, s akinek nézőpontjából a jól ismert történet helyett egy groteszk, korántsem hősies küzdelem előzményeit és utóéletét ismerhetjük meg. György Attila a legendairódalom egy kanonizált darabját, a keresztény kultúrkör egyik legismertebb történetét úgy írja meg, hogy a főszereplőt, György lovagot helyezi elbeszélői pozícióba, s a történeti-vallási horizontot mellőzve a cselekmény magját megtartja, annak mondanivalóját azonban alaposan kiforgatja.

E szövegalakítási, szövegértelmezési mód a szerző második kötetében már a teljes szövegre kiterjesztve tér vissza. *A boszorkányok feltámadása* (Erdélyi Híradó, Előretolt Helyőrség Könyvek, Kolozsvár, 1997) kapta eddig a szerző erdélyi kiadású könyvei közül a legnagyobb kritikai visszhangot és a legnagyobb elismerést is. E prózakötet összefüggő elbeszélésfűzér, a boszorkányokhoz kapcsolódó hiedelemvilág feldolgozása. Illetve a feldolgozás feldolgozása, hiszen a boszorkányokról szóló középkori mű, a *Malleus Maleficarum* (Boszorkányok porölye) két inkvizitor szerzője, Heinrich Kramer és Jacob Sprenger a kötet két főszereplője, sőt helyenként elbeszélője is, a könyv maga pedig tulajdonképpen *Redivivus Maleficarum* címmel egyfajta újrakiadása az említett réginek. Világos tehát, hogy György Attila megtartotta első kötetéből azt a szövegalkotási eljárást, amelyet olyan sikeresen vitt véghez az említett *A tribunus utolsó éjszakája* című írásában, s *A boszorkányokban* a legendairódalom helyett egy másik, akár műfajilag is önállóan tekinthető szöveg hagyományra, az inkvizíciós útmutatókra játszik rá. Kétségtelenül bátor vállalkozás, mely számos poétikai lehetőséget, ám legalább ugyanennyi buktatót is rejthet magában. A szerző a *Malleus Maleficarumra* rájátszás gesztusát, a múlt és a jelen horizontjának összeolvadását nyelvi regiszterek vegyítésével, tónusváltásokkal érzékelteti, tehát nem tart ki következetesen az összöveg által kijelölt megszólalásmód mellett, hanem helyenként kizökken annak retorizált nyelvezetéből, sőt, annak műfaji kritériumaiból is: az elbeszélőt fejezetről fejezetre váltogató szövegben (hol Kramer, hol Sprenger, hol egy meg nem nevezett harmadik személy az elbeszélő) cselekményes, elmélkedő és lírai epizódok játszódnak le (utóbbira a legjobb példa *A boszorkány, kinek méz- és virágneve volt* című fejezet). A szöveget mintegy keretbe foglalja a bevezető és a befejező fejezet, melyek két különböző idősíkból (a középkorban illetve az elbeszélő jelenében, a 20. század végén) ugyanazt a történetet mesélik el (a két vezető inkvizitor elcsábítását), más-más befejezéssel, egyben megadva az egész kötetet lazán összefűző epikai szál háttérét is.

Ez az epikai szál önmagában képtelen lenne kitölteni az egész kötetet, a szerző azonban ügyesen kombinálja a középkor misztikumát a szereplőinek belső világából fakadó líraisággal és a jelzők, színek és nevek egész kötetet át fel-felbukkanó szimbolikájával: „*A kömvényen mindenhol súlyos, olajasan fénylő cseppek és vérvörös, valamint lila virágok hullottak az égből a szűz hótakaróra: méz és virágese esett azon a napon. Egyesek a világvége, mások az isteni bűnbocsánat jeleként magyarázták a csodás eseményt – mi ketten azonban azóta is elborzadva gondolunk a meggyilkolt boszorkányra: a lányra, kit Violetta Honig Blumnak hívtak.*” (18.) Máskor az archaizáló stílus humorral vagy nyelvi anakronizmussal oldódik, a narrátor sokszor napjaink köznyelvében szólal meg. Ez a kötet néhány fejezetének kétségtelenül legfeltűnőbb megoldása, mely folyamatosan elidegeníti olvasóját a gyakran túlstilizált szövegtől. Érdekes, ám veszélyes játék ez, mely megköveteli a szerzőtől az egyensúly megtartását, s ez az, aminek hiányát több kritika, például

Fried Istváné is felrója a szövegnek. Fried szerint a stíluskeveredésből összeálló „*eklektika nem a szöveg polifóniájához járul hozzá*”, s a szöveg „*sok jó rész megoldása ellenére a nyelvi bizonytalanságot tükrözi.*” (Fried István: Újabb irodalomtörténesek Erdélyben. Forrás, 1998/7, 76-92.) Mégis, olyan fejezetekben, mint például a *Mikor a boszorkányok banánt esznek* című, igazán sikeresen íródik bele a profán szimbolika az áhitattal telített eseménybe (felolvasóest), s mindezt hol az archaikusan retorizált, hol humoros-ironikus stílus színesíti: „*Mire a szolgák újabb fáklákat hoztak, a rituálé elvégeztetett. Csak a láng égett valamivel fényesebben a szövéténekeken, s a versek csengése fakult meg kissé. Némely vidéken, messze tőlünk, megrázta magát a föld, néhány hajó elsüllyedt, és pár napig nem születtek gyerekek a banántermő helyeken. Erről azonban úgyszintén nem tudott senki, ahogyan a banán végső elfogyasztásának titkáról sem – mert három dolog van, melyet nem foghat fel az értelem: a kígyó útja a sziklán, a hajó útja a tengeren, és a boszorkány útja a banánnal.*”(45.)

Figyelmet érdemel a könyv végén olvasható rövid függelék: hat rövid szócikk a kötet két főszereplő inkvizitoráról és magáról a *Malleus Maleficarum*ról, két különböző lexikonból kiollózva. E szövegrészletek nem pusztán a történelmi háttér igazolását nyújtják, de rávilágítanak a kötet szerzőjének történelemhez, szöveg hagyományokhoz és történetmondáshoz való viszonyára is, arra a poétikai magatartásra, amelynek csirái már ott voltak az előző kötet elbeszéléseiben is, különösen *A tribunus utolsó éjszakája*-ban. A történetek hagyományozására, az újra elmesélés kényszerére és egyben annak lehetetlenségére is figyelmeztet *A boszorkányok feltámadása*: az inkvizitorok elbeszéléseibe oda nem illő kifejezések keverednek, s bár magán a történeten nem változtatnak, a szöveg már nem maradhat változatlan. A nézőpontok megtartása sem biztosíthatja az állandóságot: a keretül szolgáló elbeszélés-pár második tagja (*A boszorkány feltámadása* című fejezet) ugyanazzal az elbeszélővel ugyanazt a szituációt mesélné el, másik időben és másik helyen, ám így a történet teljesen más befejezést nyer. Maguk a lexikon-részletek sem egyeznek teljes mértékben, néhány adatuk különbözik, s ez elég is, hogy rámutasson a múlt és a jelen (sőt, akár idegen és saját, férfi és nő) közötti szakadék meglétére, mely csak látszólag hidalható át szavakkal és elbeszélésekkel.

György Attila második kötete tehát olyan előremutató poétikai-tematikai megoldásokat mutatott be, melyek jogos kritikai elismerést hoztak számára. A kötet stilisztikai kétarcúságát tematikai egysége (nőiség, nőiesség és férfiasság örök feszültsége, e kettő szimbolikája) egészíti ki, a szerző szövegei letisztultak és írói magabiztosságot sugároznak. Ezért is számított kisebb meglepetésnek a harmadik kötet, melynek tematikai és stilisztikai sokszínűsége György Attila első könyvét idézte. *A Történetek a nyereg alól* (Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 1999) húsz elbeszélése (a Tarot-sztorik darabjait kivéve) élesen elkülönül egymástól. Összességében nem lép túl az előző kötet színvonalán, bár az egyes novellákban sikerül külön-külön jóvátenni egy-két, *A boszorkányok feltámadásában* ejtett hibát. Különösen a stílust érintő kérdésekben, sőt a könyv első (és egyben címadó) novellája már a későbbi kötetek tematikailag és stilisztikailag is „sűrített” változatának tekinthető. *A Történetek a nyereg alól* négy rövid történetet foglal magába elveszett, nyereg alatt elrongyolódott szövegekről – a szövegek után olvasható történelmi reflexiók pedig megint csak a *Boszorkányok...* függelékét juttathatja eszünkbe: a valóban megtörtént és a megírt, megírható nem esik, nem eshet egybe, az elbeszélés erejébe, a nyelv produktív képességébe vetett hit az elbeszélő és az író tevékenységének mozgatórugója. Igazi ars

poeticaként is felfogható a nyitó elbeszélés, ezt egészíti ki *A jegyző* című novella. Ezt a szöveget nehéz nem a szerző nyelvhez való viszonyáról szóló vallomásként olvasni: ami a korábbi kötetekben csak a szövegek egészéből volt leszűrhető, azt most György Attila elbeszélője szájába adja: „*A haza a nyelv. Ahogyan beszélek, az a hazám; és az a világ is körülöttem. A világot megfogalmaznom csak magam szavaival lehet – s ahogyan a világot érzékelem, úgy öltenek alakot a szavak is. Ez a szavakba öltözött látásmód nem más mint a haza – ahogyan én látom és ahogyan kiejtem az igét. A nyelv, amit beszélek, a világ egyik lenyomata – s e nyelv magában hordozza mindazt, amit népem lát, ért és megél eből a világból.*” (21.)

A nyelv, az ember és a világ kölcsönhatásában mindháromnak egyformán fontos szerepet tulajdonít, felismeri a nyelv létesítő erejét, bár ennek az erőnek a kimondóra, a beszélőre, az elbeszélőre tett hatásával, a nyelv általi meghatározottsággal még nem számol. A nyelv mint összekötő erő ideája a szerző nyelvi-földrajzi szituáltságát is az értelmezői horizontba emeli. „*A jegyző című írás akár az egész erdélyiség emblémája is lehetne: a kétnyelvűség, illetve a haza/szülőföld kérdését veti föl. Értelmes, rangos válasz ez a transzszilvanizmus máig lüktető kérdéseire, konkrétan arra a dilemmára, hogy az Erdélyben rekedt magyarság melyiket válassza, az anyaországot vagy az örökbe fogadót.*” – írja a transzszilvanizmus problémáját körüljáró tanulmányában Gál Andrea. (Merre tart a transzszilvanizmus? *Korunk*, 2001/4, 119.) Hasonló szerepet kap a nyelv és a közösség kapcsolata a *Sámson és a filiszteus*, illetve a *Mit meg nem teszen az ember a fehérmépé* című novella értelmezésében. Az előbbiben egy kidobóemberként dolgozó székely legény félholtra pofozza az őt tisztességtelen ajánlattal zaklató olajsejket, erős ellentétet képezve ezzel a Tamásitól örökölt furfangos székely legény alakjával. A másik novellában a székely nyelvhasználatnak az érthetőséget veszélyeztető túlfokozott imitálása szintén az anyaországban Erdélyről és a székelyekről kialakult toposzokat (székely viccek, szókimondó, egyenes, nyers megszólalásmód) kezdi ki.

A Szindbád utolsó utazása nagyszerű stílusparódia, stilisztikailag a kötet egyik legnagyobb teljesítménye, bár sem poétikailag, sem tartalmilag nem kapcsolódik a kötet többi írásához, míg a *Nagyapám és a szépasszonyok esete, ahol a kakas szerepe sem mellékes* című elbeszélés inkább cselekményével szórakoztat. Sokszerűségében tehát György Attila minden korábbi kötetét felülmúlta a *Történetek a nyereg alól*, ám azokat a változásokat és megoldásokat, amelyeket *A boszorkányok feltámadása* ígért, nem hozta el. Erre 2002-ig, a *Harminchárom* című kötet megjelenéséig kellett várni (Magyar Könyvklub, Budapest, 2002). A kötetet a kritikák nevezték már kisregénynek, család- és történelmi regénynek is, bár szigorúan véve egyik kategóriába sem illik. Tulajdonképpen 33 rövid élet-történet, tabló, önelbeszélés, melyek egészen a Római Birodalomig, annak is a 682. évéig futnak vissza. A szövegnek tehát 33 elbeszélője van (az etruszk Lucius Caius Tarquiniustól a székely Antal Györgyig), s ezek az elbeszélők egyben hősök is, főszereplői a több ezer éven átívelő cselekménynek, melynek hézagait, az elbeszélők között húzódó néha több generációnyi távolság miatt, az olvasónak kell kitöltenie. A *Harminchárom* elbeszélői nem „profik”, közülük kevesen mesterei a szónak és még kevesebben a történetészvésnek. Történeteik középpontjában ők maguk állnak, innen körültekintve osztják meg az olvasóval azt, amit a körülöttük zajló történelemből fontosnak vélték. Ez legtöbbször a háború, a halál, a nő, a család, a haza, az otthonlét és a menekülés kényszere. Nincsenek tisztában saját történetiségükkel, rálátásuk csakis a velük megtörtént dolgokra van, és

csakis ezekre reflektálnak. E hősök reflexióit nem is egészíti ki semmilyen külső narrátor, sem kommentár, még lábjegyzeteket sem találunk, ahogy az történelmi regényeknél megszokott. György Attila így egyrészt végtelenül egyszerűen oldotta fel azt a nehézséget, mely a történelem, egy nép vagy népcsoport történetének elbeszélését jellemzi: harminchárom elbeszélőt választott, így kivédve a totalitás igényét, mely az olvasóban felléphetne, s mely olyan sok történelmi regény csapdáját jelentette már eddig is. Másrészt viszont letisztult, felesleges mellékszálaktól mentes elbeszélést alkotott, melynek olvasásakor a hitelesség még akkor is az egyik legfőbb befogadói élmény lehet, ha tudjuk, hogy nem a történelmi hitelesség igényével megírt regényt olvasunk. *„Minden, mi nem lehetetlen: igaz. És minden, ami valószínű, előbb-utóbb bizonyossággá válik. A feltételezett igazságot persze lehet tagadni – mit sem árthat annak. Az igazságnak nincs szüksége bizonyításra. Önmagától, önmagáért létezik.”* – olvashatjuk a kötet végzavában. De tudja ezt már a könyv negyedik elbeszélője, az írnök-rabszolga Kirón is: *„Senki nem tudja, hogy nemcsak másolok, de írok is. Ilyenkor valóban mindenhatónak érzem magam: a világ messze alattam terül el, elveszik a ködben és a füstben, álom, méghozzá rossz és tökéletlen álom csupán. A valóság íróvesszőm hegyéből és szívemből ered: és ez a valóság az, hogy én uralkodó vagyok. (...) Minden írás teremtés. Magam is teremtő vagyok: írassom megte-remtem a jövőt. Semmiből, amit leírtak, egyetlen betű sem vesztet el: minden egyes sor minden egyes betűje sorsteremtő jóslat.”* (29-31.)

A *Harminchárom* nem történelmi regény tehát, inkább kísérlet egy személyes történelem, személyes mitológia megteremtésére. Az elbeszélés igényének kifejeződése a történelem kaotikus, megjósolhatatlan örvényével szemben, az identitás igazolása annak tudatában, hogy a hagyományokra való hivatkozás mindig a nyelv, az elbeszélés és az emlékezet függvényében történhet és történik meg. A kötet stílusa dicséretesen illeszkedik a tematikához, felesleges díszítésektől mentes, kimért, helyenként lakonikus, és illeszkedik az elbeszélők személyiségéhez is. György Attila írásművészetének e jegye itt jelentkezik először ilyen kidolgozottan, ám ezt a kötetet is több dolog kapcsolja a korábbiakhoz: legfőképp a szimbólumok gazdag rendszere (a család történetében vissza-visszatérő tölgýfa, tó és sasmadár) és az olyan hagyományos értékek méltatása, mint a család, a szerelem, a bátorság, a becsület, melyek végül szintén jelképpé válnak.

A *Harminchárom* szigorú, jól kimunkált stílusát örökölte a szerző legutóbbi kötete, a *Harcosok könyve* (Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2005). Műfaja nehezen megjelölhető, határozott gondolatiságot sugárzó traktátus vagy akár füveskönyv is lehetne, kinyilatkoztató jellege, stílusának szigorúsága még az előző kötetben is túltesz. Nem tudni, ki is a megszólaló és kihez, kikhez is beszél. A *Harminchárom* olvasási tapasztalataiból kiindulva azt mondhatjuk, egy önazonosságát elnyert elbeszélő szól az olvasóhoz, s az ellentmondást nem tűrő kinyilatkoztató jelleg is ezt támasztja alá. A *Harcosok* könyvében, úgy tűnik, György Attila többé nem kérdez, nem keres, csak kijelent, s valami vagy valaki másra bízta, hogy szavai kit találhatnak meg.

A *Harcosok könyve* tehát kilóg a sorból. De remélhetőleg nem a sor végét jelenti György Attila írásművészetében, hiszen szövegeinek motívumai, folyton visszatérő szimbólumai, férfi és nő, valós és elképzelt, idegen és saját egymást feltételező kötésségét kutató írásai számos ígéretet rejtenek magukban.